

Valóban csak a pénz számít a felsőoktatásban? - Pénzügyi Szemle folyóirat

2012. március 12. 11:17

Valóban csak a pénz számít a felsőoktatásban?

A felsőoktatás átalakításával kapcsolatban a legtöbb szó a pénzről esik, de ugyanilyen fontos, hogy hatékonyan és jól működnek-e az egyetemeink. Bár az állami finanszírozás drasztikus csökkentésével és időzítésével nem lehet teljes mértékben egyetérteni, de remélhető, hogy ez talán rendet teremt a kaotikus magyar felsőoktatásban. Érdemes lehet abból kiindulni, hogy a teljesítmény-orientált társadalmakban csak az elitképzést finanszírozzák.

[Móczár József](#)

Az utóbbi hónapokban nagy vihart kavart a magyar felsőoktatási törvény új változata. Mind a diákok, mind az egyetemek az államilag finanszírozott felvételi keretszámok drasztikus csökkentése és azok egyetemek közötti elosztása miatt hallatták szavukat. Azóta sokan elmondták vagy leírták erről a véleményüket. A törvényhozók részéről a hiányzó költségvetési pénz, az érintett diákok részéről a tanulmányaik finanszírozása, az egyetemek részéről pedig az elégtelen számú jelentkező esetén fennmaradásuk miatti aggodalom került az új törvény fogadtatásának fókuszába. A pénz valóban fontos a mai világunkban, de senkinek nem jut eszébe, hogy vajon hatékonyan működnek-e ma az egyetemeink, hogy milyen tudással bocsátják ki hallgatóikat?

Azok számára, akik részesei és tanúi voltunk a rendszerváltás utáni felsőoktatás átalakulásának, nem annyira egyértelmű, hogy a háttérben csak a pénz számított a mostani intézkedésekben. A pénz ugyan fontos mind az állam, mind a családok szempontjából, de azt hiszem, hogy nem szabad megkerülni fontos tartalmi kérdéseket sem!

Nem kérdeztük meg: kik fognak oktatni?

Szembe kell néznünk azzal a kérdéssel, hogy valóban felkészült volt-e az ország a rendszerváltáskor, hogy rövid idő alatt háromszorosára emeljük a felsőoktatásban részt vevő hallgatói létszámot, most eltekintve a finanszírozás forrásától. Persze olcsó vigasz lehet, hogy megállapítsuk, hogy az ország általában nem volt felkészülve egy jól átgondolt rendszerváltásra. És legyünk őszinték, a társadalomtudományok terén sem volt elég számú, a piacgazdaság és a demokratikus intézmény- illetve szabályozási rendszer tanait értő oktatónk. Bár a Világbank az infrastrukturális fejlesztések anyagi támogatását a hallgatói létszám jelentős emeléséhez kötötte, de senki nem kérdezte meg, hogy vajon az új intézményekben és szakokon kik fognak oktatni? A piac egy villanásra átértékelte az akkori egyetemi, főiskolai diplomákat.

A piacgazdaság elfogadásával tömeges igény jelentkezett a gazdasági képzésben diplomát szerzett hallgatókra, aminek következtében, tipikusan a tanítóképzők átalakításával, gomba módra szaporodtak el a gazdasági képzéssel foglalkozó karok a főiskolákon és egyetemeken. Ebben ugyan volt némi racionalitás, mert a demográfiai adatok ismeretében mindenki számára világos volt, hogy egyre kevesebb tanítóra lesz szüksége az országnak.

Az viszont már nem volt olyan egyértelmű, hogy miért néptelenedtek el a természettudományos képzéssel foglalkozó karok az egyetemeken. De az orvosi egyetemekre jelentkezők száma is lecsökkent. (Sokan ezt azzal magyarázzák, hogy

A szerkesztő ajánlata:

- [A röghöz kötött egyetemisták és a láthatatlan kéz: ki miért fizessen?](#)
- [Jól fizető állás csak módos szülővel?](#)
- [Mi az, ami biztosan nem működik a felsőoktatásban?](#)

ezeket a diplomákat olyan alacsonyan árazta be a hazai bérskála, amiért a hallgatók már nem voltak hajlandók feláldozni minden idejüket a tanulásra!)

Az intercity-professzorok kora

A piacgazdaság beköszöntésekor sokan úgy gondolták, hogy nem szabad beavatkozni a piaci folyamatokba, majd idővel minden a helyére kerül a piac működése során. Kétségtelen, hogy a piac helyes irányba tereli a folyamatokat, ha nem avatkozik bele a működésébe egy hibás oktatáspolitikai, az új intézmények túlfinszírozása, a politikai lobbierdekek érvényesítése stb., mint ahogyan történt mindvégig az elmúlt húsz évben idehaza. Látszólag ez az állapot valóban működött: mindenki jól járt. Az újonnan nyílt vidéki főiskolák vagy egyetemi karok az akkreditálásuk biztosításához újabb katedrát adományoztak jó néhány egyetemi professzornak (intercity-professzorok), a magasabb pontszámokat előíró egyetemekre be nem került hallgatók mindegyike végül is felvételt nyert valamelyik felsőoktatási intézménybe, a szülők is biztonságban tudhatták gyermekeiket és a kisvárosok vezetői is eredményként könyvelhették el, hogy náluk is folyik felsőfokú képzés. Persze a képzés színvonala csak ritkán merült fel. És ez nagyon szép is lenne, ha nem kérdezzük meg, hogy vajon annyit ér-e az a diploma, amennyit érne kellene?

Azzal, hogy a felsőoktatás tömegoktatássá vált, törvényszerűen csökkent az oktatás színvonala. A korábban hungaricumnak számító magyar egyetemi képzés hátrább került a nemzetközi egyetemi rangsorokban, vagyis jelentős mértékben csökkent a hazai felsőoktatás hatékonysága. A „palackból kiengedett szellemet” viszont nagyon nehéz visszaterelni a helyére. A felsőoktatásba bekerültek számára, elismerve a jelenlegi felvételi rendszer hibáit, az első tanév vizsgaeredményei alapján lehetővé vált az önköltséges finanszírozású és az állami finanszírozású besorolás felülvizsgálata. Egyes egyetemek és főiskolák a diploma kiadásához, egyféle második szűrőként, a szaktantárgyakból legalább hármassátlag elérését írták elő (1). Ugyanakkor a piac is elkezdte beárazni a diplomákat, s bizonyos szakmákban ma már csak bizonyos egyetemeken szerzett diplomával lehet elhelyezkedni, de mit csinálnak majd a többiek. Elhelyezkednek olyan munkakörben, ahol elegendő egy szimpla érettségi is? Valószínűleg számukra ez lesz a megoldás. Ha önköltséges oktatásban vett részt, akkor azt is mondhatnánk némi cinizmussal, hogy a mai világban mindenki saját maga vállalja döntéseinek kockázatát. Ennél azonban többről van szó!

Rendet kell teremteni a felsőoktatásban

Azt hiszem itt az ideje, hogy világosan kimondjuk, hogy az új felsőoktatási törvény elősegítheti a fenti állapotok helyes mederbe történő terelését. Bár az államilag finanszírozott helyek drasztikus csökkentésével és időzítésével nem lehet teljes mértékben egyetérteni, sokkoló hatása valamelyest rendet teremthet a rendszerváltás utáni felsőoktatás kaotikus állapotában. A mostani döntésekben ugyanis helyenként körvonalazódni látszik az, az elképzelés, hogy az államilag finanszírozott oktatást a legkiválóbb hazai egyetemeinkhez, a legtehetségesebb hallgatók képzéséhez rendelik.

Sehol a világon sincs elegendő pénz a felsőoktatásra. De amennyi van, azt megpróbálják rendkívül hatékonyan felhasználni. Hogyan? A legfontosabb szabály, amit alkalmaznak az, hogy az állami költségvetésből csak a legtehetségesebbek tanulmányait finanszírozzák, a legjobb egyetemeken. És nem keverik össze a „búzát az árpával”! Vagyis a teljesítmény-orientált társadalmakban (2) csak az elitképzést finanszírozzák, elit tanári karral, elit professzori fizetésekkel. Nincsenek olyan hibrid egyetemek, mint nálunk, ahol az államilag finanszírozott diákok mellett költségtérítéses diákok is tanulnak nagy számban. A rendszerváltás előtt lényegében elitképzés folyt itthon is, de akkor csak az volt az egyetlen továbbtanulási lehetőség. Ma viszont a magán egyetemeken végzetek előtt is nyitva áll a tudományos életben, vagy a magasabb elméleti és gyakorlati tudást igénylő munkahelyeken történő elhelyezkedés. Vagyis nem jelent semmilyen hátrányt egy magán egyetemen szerzett diploma, legfeljebb költségesebb!

Idehaza az elit szónak még mindig valamilyen rossz értelemben vett, a múltból örökölt diszkriminatív felhangja van. Pedig ha meggondoljuk, hogy a kis létszámú, közel azonosan magas felkészültségű diákok oktatása mennyivel hatékonyabb az olyan csoportokénál, ahol a tanár azt látja, hogy kettészakad a csoport az órai munkában, a tananyag megértésében és tanulásában, akkor egyértelmű az elitképzés prioritása. Az elitképzés nemcsak a diákok számára hasznos,

maguk a professzorok is sokat profitálhatnak tudományos kutatási eredményeiknek az egyetemi órákon történő tesztelésével. Vagyis azt kell látni, hogy elsősorban a hallgatói közeg határozza meg, főleg az eddigi fejkvóta-rendszerben, a képzés színvonalát.

Elitképzés és magánegyetemek

Az elitképzés nyilván nemcsak állami egyetemeken folyik. De milyen lehet a színvonal a magán egyetemeken azokban az országokban, ahol az állam csak az elitképzést finanszírozza? Érdekes módon a magán egyetemeken az elit egyetemekkel történő versengésben nem lebecsülendő színvonalat képviselnek. Ehhez még azt is tudnunk kell, hogy ezek az egyetemek is kínálnak tandíjmentességet különböző alapítványi pénzekből, s ezzel a felvételi vizsga során ott is működik egyféle szűrő, de a hallgatóság korántsem annyira homogén a felkészültségük szempontjából, mint az elit állami egyetemeken. Oktatói karuk számára, részben az akadémiai élet íratlan szabálya („publish or perish”), valamint az állami egyetemi fizetéseknel jóval magasabb fizetések kellő kényszerítő erő tudományuk magas színvonalon történő művelésére, és azt sem szabad elfelejteni, hogy az állami elit egyetemekről nyugállományba vonult neves professzorokat is reaktiválják.

Az elitképzés idehaza is megoldhatja az örökösen visszatérő állami finanszírozási problémákat, biztosíthatja a nemzetközi színvonalat, integrált része lehet a teljesítmény-orientált társadalommá történő átalakulásnak, ugyanakkor tiszta versenyfeltételekkel mindenki számára elérhető lehet, és a továbbtanulást sem hátráltatja a magán egyetemeken. Az egyes tudományterületeken a hazai felsőoktatási intézmények különösebb vita nélkül elismerik, hogy közülük melyek folytatnak legkiválóbb képzést. Vagyis az oktatási tárcának nem okozhat gondot az elitképzést folytató egyetemeken kijelölése. Csak az akaratlan, a politikai szándékon múlik, hogy végre egy egészséges felsőoktatási struktúra hatékony képzést biztosítson fiataljaink számára.

A családi háttér, az anyagi lehetőségek és a középiskolai színvonal meghatározó lehet az elitképzésbe történő bekerülésre. Viszont az igazán tehetséges, de hátrányos helyzetű felvételizők eddig is megtalálták a módját a felzárkózásuknak, és ezután is meg fogják találni! Csak nem szabad a hátrányos helyzetet, csak úgy, mint az előnyöst sem, minden esetben párosítani a tehetséggel!

Jegyzetek

- (1) Ilyen rendszer működik többek között azon az egyetemen is, amelyen én oktatok, a Budapesti Corvinus Egyetemen.
- (2) Itt elsősorban az ázsiai gazdasági nagyhatalmakra gondolok, jelesül Japánra és Dél-Koreára.